

ОСОБЛИВОСТІ РОСТУ КЛЕНА-ЯВОРА У НАСАДЖЕННЯХ ЛІВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ

Лось С.А.¹, к.с.-г.н., с.н.с., **Терещенко Л.І.¹**, к.с.-г.н.,
Григор'єва В.Г.², к.с.-г.н., **Грибович Є.С.³**

¹Український науково-дослідний інститут лісового господарства і
агролісомеліорації ім. Г. М. Висоцького,

²ДП «Харківська лісова науково-дослідна станція»,

³Лубенський лісотехнічний фаховий коледж.

Клен-явір (*Acer pseudoplatanus* L.) має декілька синонімів (клен псевдоплатановий, клен білий, клен туполистий) і природно поширений в Європі та Малій Азії. Природні деревостани за участю цього виду часто трапляються на Правобережжі, найчастіше – на Галичині та Закарпатті, на схід від Збруча – рідше. Водночас відомі окремі ізольовані популяції на Полтавщині. Декілька його рідкісних угруповань занесені до Зеленої книги України [1]. *Acer pseudoplatanus* згідно з Червоним списком МСОП з 2017 року включений до групи видів, які знаходяться під найменшою загрозою [4]. Кліматичні умови лісостепової зони є більш сприятливими для росту і розвитку явора, при цьому він надає перевагу родючим, добре дренованим ґрунтам і достатньому освітленню, часто росте в долинах річок, де ґрунти більш родючі і вологі. Є досить морозостійким видом, але молоді рослини можуть пошкоджуватися пізніми весняними заморозками. Водночас чутливий до посухи та екстремальних температур, іноді вражається шкідниками та хворобами, що призводить до зниження його продуктивності [3].

Публікації щодо досліджень клена-явора на Лівобережжі України обмежені і перспективність його вирощування в регіоні не визначена. Метою даної роботи було визначення особливостей росту і розвитку виду в умовах Лівобережного Лісостепу.

Аналіз таксаційної бази 2010 року засвідчив відсутність лісових насаджень за участі клена-явора у Харківській області та наявність 276 га таких насаджень у Полтавській. Це становить 0,14 % від загальної площі лісів області, зокрема на території філії «Миргородський лісгосп» цей вид займає 0,02 % площі лісів. Всі вони ростуть в умовах D₂. На 77 % площ цей вид представлений поодинокі або становить до 2 одиниць у складі, а насаджень, де цей вид домінує – 11,6 %. За віковою структурою переважають середньовікові деревостани (54,1 %), стиглих – лише 7,2 %. Переважна більшість насаджень високопродуктивні (I – I^г бонітетом вирізняються 55,1 % деревостанів), 54,2 % характеризуються часткою ділових дерев > 10 %.

У 2024 році були обстежені насадження клена-явора у філії «Миргородський лісгосп», у дендропарках Лубенського лісотехнічного фахового коледжу (ЛЛФК) та Державного біотехнологічного університету (ДБТУ, колишній НАУ ім. В. В. Докучаєва, м. Харків). Перший

дендропарк розташований на південній околиці міста Лубни, створений у 1952 році, та названий на честь його засновника В. Д. Байтали. З 1972 року парк включений до складу природно-заповідної мережі Полтавської області, та має статус парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення. Дендропарк Державного біотехнологічного університету створений у 1972 році і розташований на північному сході відносно м. Харків.

Під час обстеження на пробних площах, окрім загальноприйнятих таксаційних показників, визначали селекційну категорію та стан кожного дерева, наявність у них вад і пошкоджень, інтенсивність репродукції [2]. Також відмічали кількість самосіву під наметом деревостанів.

У мішаному насадженні з дубом звичайним 62-річного віку в Калайдинцівському лісництві філії «Миргородський лісгосп» дерева клена-явора були висаджені широкою смугою вздовж межі лісового масиву та поля. Середній показник діаметра стовбура (31,1 см) виявився несуттєво більшими, ніж у дуба звичайного (31,0 см) і водночас показник середньої висоти (19,0 м) суттєво меншим (25,9 м). Якість стовбурів невисока. Лише 5,0 % дерев мали прямі стовбури, на відміну від дуба звичайного (59,1 % дерев з прямими стовбурами). Переважна більшість дерев клена-явора характеризувалася задовільним станом. Наявні багатостовбурні дерева, криві, із водяними пагонами. Самосів клена-явора траплявся куртинами на краще освітлених ділянках.

У дендрологічному парку Лубенського лісотехнічного фахового коледжу зріджене насадження клена-явора віком 75 років характеризувалося середнім діаметром стовбура 29,8 см, що несуттєво більше, ніж у дуба звичайного (28,3 см), середньою висотою (17,6 м), що суттєво менше від дуба звичайного (21,5 м). Якість стовбурів погана – дерева багатостовбурні, криві, із пасинками. Прямостовбурні дерева відсутні. Переважна більшість дерев клена-явора характеризувалася незадовільним станом. Відмічено поодинокі самосійні рослини.

Насадження у Дендропарку ДБТУ у віці 52 роки характеризувалося середнім діаметром стовбура 27,0 см і середньою висотою 20,4 м, що суттєво переважали показники дуба звичайного (20,0 см і 16,2 м, відповідно). Якість стовбурів висока – 42,9 % дерев з прямими стовбурами. Відмічені також криві дерева, із вилками і пасинками. Переважна більшість дерев клена-явора характеризувалася задовільним станом. Самосів клена-явора траплявся куртинами.

На основі отриманих даних було здійснене комплексне оцінювання насаджень (рис.1). Деревостани у Калайденцівському лісництві та у Дендропарку Лубенського ЛФК отримали 9 і 10 балів, тоді як у Дендропарку ДБТУ – 18 балів. Слід зазначити, що останнє насадження росте вздовж теплотраси і, можливо, таким чином знаходиться у більш сприятливих умовах впродовж зимового періоду.

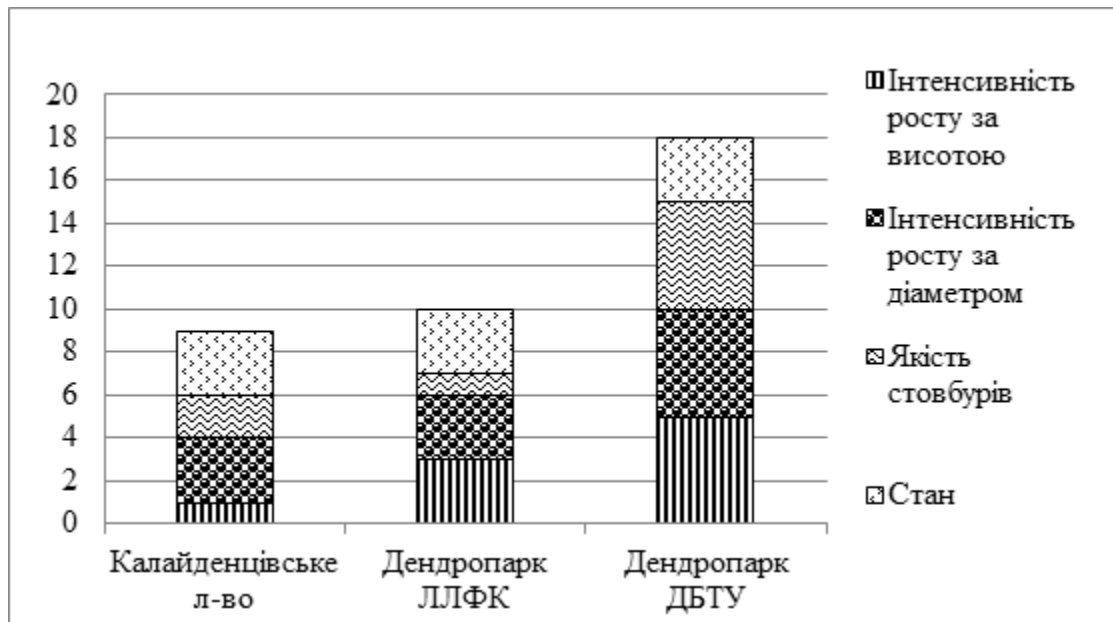

Рисунок 1. Комплексне оцінювання обстежених насаджень клена-явора

Отже, отримані дані суперечливі. Комплексне оцінювання деревостанів клена-явора на Полтавщині вказує на відсутність перспективності виду для створення продуктивних лісових культур, тоді як оцінювання насаджень у Дендропарку ДБТУ виявило відносну перспективність виду. Напевно в даному випадку слід говорити про потенційну перспективність виду та провести додаткові дослідження інших деревостанів регіону.

Література

1. Зелена книга України / Під заг. ред. Я. П. Дідуха. К. : Альтерпрес, 2009. 448 с. (с. 139 – 144)
2. Методика сортовипробування лісових деревних порід. Відомче випробування (нова редакція) / Лось С.А., Терещенко Л.І., Торосова Л.О., Гайда Ю.І., Висоцька Н.Ю., Яцик Р.М., Григор'єва В.Г., Плотнікова О.М., Шлончак Г.А., Митроченко В.В., Дишко В.А. Х., 2019. 37 с.
3. Пукман В. В. Дослідження росту та розвитку деревостанів клена-явора (*Acer pseudoplatanus* L.): сучасний європейський досвід. Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. Львів: РВВ НЛТУ України. 2013. Вип. 23.2. С. 83-90.
4. Crowley, D., Rivers, M.C. & Barstow, M. 2017. *Acer pseudoplatanus* (errata version published in 2018). The IUCN Red List of Threatened Species 2017: e.T193856A125923004. <https://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2017-3.RLTS.T193856A2286517.en>